

yırlığının mirası olduğunu söylemektedir (EI² [İng.], I, 975). Bu hal son asır belediye idareleriyle ortaya çıkan bir vâkiadır.

Ankara'yı merkez edinen yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin 1921 anayasası (hukuken 1876 anayasası ile birlikte yürürlükteydi) mahallî idarelere vilâyet düzeyinde büyük muhtariyet tanımıştı (11-14. md.ler). Ancak fiiliyatta bunun tatbikine imkân yoktu. Bu dönem sonunda Cumhuriyet idaresi Ankara'ya da İstanbul gibi ayrı bir şehremâneti idaresi getirdi. 16 Şubat 1924 tarih ve 417 sayılı kanunun yeniliği, seçecek ve seçilecek kimselerde emlak sahibi olma ve emlak vergisi verme şartı aramamasıydı (Tekeli-Ortaylı, s. 37). Yeni devlet imparatorluktan 389 adet belediye idaresi devralmıştı. Bu dönemde İstanbul Şehremâneti'nin problemleri ise yine sürüyordu. Şehremini Dr. Ermin Bey basına karşı kendini savunurken Beyazıt Meydanı'na havuz, Heybeliada'ya iskele yaptırdığını ve şehre 300 adet sokak lambası taktırdığını icraat olarak söylemekteydi (Vakit, 8 Eylül 1924). İstanbul'da ve Ankara'da da belediye problemleri idi ve henüz reis ve âza seçimle gelmiyordu. 3 Nisan 1930'da çıkarılan belediye kanunu ile de şehremini isim ve unvanı ile şehremânetleri kaldırılarak bütün teşkilâtların adı belediye olduğu gibi belediye meclisi vb. unvanlar da bütünüyle genelleştirildi.

BİBLİYOGRAFYA :

J. B. Tavernier, *Les Six voyages de Turquie et de Perse* (nşr. Stéphane Yerasimos), Paris 1981, II, 190; Cevdet, *Tezâkir*, IV, 217-219; *Meclis-i Meb'ûsan Zabıt Ceridesi* (haz. Hakkı Tarık Us), 40. İnkıad, s. 313; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, I-V; Osman Nuri [Ergin], *Muhtasar Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, İstanbul 1339; a.mlf., *İstanbul Şehreminleri*, İstanbul 1927; a.mlf., *Beledî Bilgiler*, İstanbul 1945; Sıddık Tümerkan, *Türkiye'de Belediyeler: Tarihî Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, İstanbul 1946; H. Busse, *Untersuchungen zum Islamischen Kanzleiwesen*, Kairo 1955, urkünde, nr. 20; Orhan Kurmuş, *The Role of British Capital in the Economic Development of Western-Anatolia* (doktora tezi, 1974), s. 88; İliber Ortaylı, *Tanzimat'tan Sonra Mahallî İdareler (1840-1878)*, Ankara 1974; a.mlf. — İlhan Tekeli, *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, Ankara 1978; *Ma'lûmat*, sy. 260-261, İstanbul 1318; Bedî Nuri, "Belediyelerimiz", *Mülkiye*, nr. 5, İstanbul 1325, s. 21-26; Cavid Baysun, "Mustafa Reşid Paşa'nın Siyasi Yazıları", *TD*, sy. 15 (1960), s. 124; Steven Rosenthal, "Foreigners and Municipal Reform in Istanbul", *JMES*, sy. 11 (1980), s. 227-245; Bernard Lewis — R. L. Hill — A. K. S. Lambton, "Baladiyya", *EI²* (İng.), I, 972-976, 978.

BELEK b. BEHRÂM

(بلک بن بهرام)

Nürüddeve Belek b. Behrâm b. Artuk
(ö. 518/1124)

Harpur, Dersim ve
Halep emirliklerinde bulunan ve
Haçlılar'la yaptığı savaşlardaki
başarısı ile ün kazanan
bir Türk beyi.

Gençlik dönemine dair fazla bilgi yoktur. Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ölümünden (1092) sonra, saltanat iddiasında bulunan kardeşi Suriye Meliki Tâcüddevle Tutuş Urfa Emîri Bozan'ı öldürterek Serûc'u (Surûc) Sökmen b. Artuk'a iktâ* etmiş, o da burayı yeğeni Belek'e vermişti.

Tutuş giriştiği saltanat mücadelesinde Berkyaruk'a mağlûp olarak hayatını kaybedince Belek amcaları Sökmen ve İlgazi ile birlikte Tutuş'un oğulları Rıdvan ve Dukak arasındaki mücadelelere katıldı. Haçlılar Antakya'yı ele geçirdikten sonra bu şehri kurtarmaya gelen Kürboğa kumandasındaki Büyük Selçuklu ordusunda da görev alan Belek, kendi idaresinden memnun olmayan Serûc halkının şehri Urfa Kontu I. Baudouin'e teslim etmesiyle buradaki hâkimiyetini kaybetti (1098). Buna rağmen mücadelesini sürdüren Belek bir kısım Türkmen oymaklarını etrafına toplayarak 1100 yılında Serûc üzerine yürüdü ve Urfa'nın yeni kontu II. Baudouin de Bourg ile Serûc senyörü Foulque de Chartres'i mağlûp etti. Bu mağlûbiyet üzerine Antakya'ya giderek askerî yardım alan II. Baudouin kendisine hücum eden Belek ile Sökmen'i mağlûp ederek geri çekilmek zorunda bıraktı (1101).

Mücadele etmekten yılmayan Belek, 1104 yılında Arap asıllı Yaîş kabilesinden Fırat nehri kenarındaki Hadîse ve Âne kasabalarını aldı. Fakat Hille'nin Arap emîri Seyfûddeve Sadaka'nın müdahalesi karşısında buraları terketmek zorunda kaldı. Bu hadiseden sonra aynı yıl Haçlılar karşısında kazanılan Harran Savaşı'na amcası Sökmen ile birlikte katılan Belek ertesi yıl Hânîcâr Kalesi'ni ele geçirmeye muvaffak oldu. Belek Musul Emîri Mevdûd b. Altun Tegin'in 1110 yılında Urfa bölgesine yaptığı büyük sefere İlgazi ile birlikte katıldı. Mevdûd Harran'ı Belek'in amcası İlgazi'ye iktâ etti. Fakat Ahlatşah Emîri Sökmen el-Kutbî

buna itiraz edince İlgazi ile aralarında anlaşmazlık çıktı. Neticede İlgazi'yi ele geçiremeyen Sökmen el-Kutbî Belek'i yakalayarak zincire vurdu ve Muş bölgesindeki Aydzıats Kalesi'ne hapsedti. Sökmen el-Kutbî'nin ertesi yıl ölümü üzerine serbest bırakılan Belek, el-Cezîre'ye dönerek amcası İlgazi'nin hizmetine girdi. 1112 yılında Çubuk oğlu Mehmed Bey'in ölümü üzerine yanına topladığı Türkmenler'le birlikte harekete geçerek Harput (Hisniziyâd) ve çevresindeki kasabalar harîç olmak üzere Çubuk oğlu Mehmed Bey'in sahip olduğu bütün toprakları ele geçirdi ve Palu şehri kendine merkez yaparak yeni bir beylik kurdu.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan 1107 yılında ölünce oğullarından Tuğrul Arslan Malatya'da sultan ilân edildi. Tuğrul Arslan'ın yaşı çok küçük olduğundan annesi Ayşe Hatun, Emîr İlarıslan ile evlenerek onu oğluna atabeg tayin etti. Ancak kısa bir süre sonra İlarıslan'ı hapsedtiren Ayşe Hatun akıllı ve cesaretli davranışlarını takdir ettiği Belek ile evlendi (1113). Malatya'ya gelen Belek Tuğrul Arslan'ın atabegi oldu. Malatya, Elbistan ve çevresini beyliğine katarak topraklarını genişletti, 1115 yılında da Harput'u ele geçirdi. Kısa bir süre içerisinde kuvvetlenmesinden endişeye kapılan Mengüçükler Belek'i zayıflatmak için fırsat buldukça ülkesine girip yağmada bulunuyorlardı. Belek Mengüçükoğlu'nu cezalandırmak maksadıyla Kemah ve Erzincan bölgesini istilâya başladı (1120). Mengüçükoğlu Belek'e karşı mukavemet edemeyeceğini anladığından komşusu Trabzon Dükü Konstantin Gabras'tan yardım istedi. Ancak bu birleşik kuvvetler Belek tarafından Bayburt yakınlarında ağır bir bozguna uğratıldı. Esir düşen Konstantin Gabras 30.000 dinar fidye karşılığında serbest bırakıldı.

Belek, amcası İlgazi ile 1122 yılında Suriye seferine katıldı ve Haçlılar'ın elindeki Zerdenâ Kalesi'ni muhasara etti. İlgazi'nin bu sefer sırasında hastalanmasıyla Haçlılar'a karşı devam eden savaşların idaresini üzerine alan Belek, 13 Eylül 1122'de Urfa Kontu Jocelin de Courtenay ile Birecik Senyörü Galéran du Puiset'i Serûc yakınlarında mağlûp ve esir etti. Bu iki Haçlı liderini Harput'a gönderip hapsedtirdi, amcası İlgazi'nin 19 Kasım 1122'de ölümünden sonra da Haçlılar'ın en büyük düşmanı haline geldi.

Belek 1123 yılında Gerger'i muhasara etti. Gerger'in idaresini elinde tutan Ermeni Mikhaîl Haçlı liderlerinden yardım istedi. Kudüs kralı yapılan yardım çağrısına uyarak Tel Bâşir'den hareketle Gerger'e doğru ilerlerken Fırat'ın batı kıyısında Turuş mevkiinde ansızın Belek ile karşılaştı. 18 Nisan 1123'te yapılan savaşı Türkler kazandı ve Kudüs Kralı Baudouin esir alındı. Belek'in bu muzaferiyeti bütün İslâm âleminde takdirle karşılandı ve kendisine "gazi" unvanını kazandırdı. Ancak Belek bu fırsatı iyi değerlendirip Franklar'a öldürücü darbeyi indiremedi. Onun asıl gayesi Halep'i ele geçirdikten sonra Haçlılar'la mücadeleye devam etmekte. Bundan dolayı Urfa kontluğuna karşı daha büyük bir savaşa girmedi.

Irak Selçuklu Sultanı Mahmud bu zaferden sonra Halep şehrinin menşur*unu Belek'e göndererek onu Haçlılar'a karşı savaşan İslâm ordularına başkumandan tayin etti. Kısa bir muhasaradan sonra Harran'ı amcazadesi Bedrüddevle Süleyman'ın adamlarından alan Belek, 1123 yılının Haziran ayı sonlarında da Halep'e gelerek şehri ele geçirdi. Belek Halep'te iken birçoğu Behisnili (Besni) olan elli kadar Ermeni çeşitli kıyafetler içinde Harput şehrine girerek muhafızların azlığından istifadeyle kaleyi ele geçirmeyi ve hapis tutulan Haçlı liderlerini kurtarmayı başardılar (Ağustos 1123). Ancak hapisten kurtulan Haçlı liderleri ile diğer esirler şehir halkı tarafından kuşatılan kaleden çıkmanın mümkün olmadığını anlayınca Ermeniler'den de takviye alarak kale içinde savunmaya geçtiler. Kudüs Kralı Baudouin, Urfa Kontu Joscelin'i kuvvet toplayıp süratle Harput'a dönmesi için Kudüs'e gönderdi. Bu olaylardan haberdar olan Belek hemen Harput'a geldi ve kaleyi zaptederek Kudüs kralı ve senyörler dışında bütün Haçlı askerleriyle onlara yardım eden Ermeniler'i öldürttü (Eylül 1123). Kral ve senyörleri yeniden zincire vurduran Belek onları daha emin bir yer olarak gördüğü Harran'a gönderip orada hapsedti. Asker toplamak için Kudüs'e gönderilen Kont Joscelin ise topladığı askerle Tel Bâşir'e geldiği sırada Belek'in Harput'u ele geçirdiğini öğrendi ve ilerlemekten vazgeçti. Belek eline geçirdiği bu fırsatı değerlendirip Haçlılar'a şiddetli bir darbe indirebilmek için asker toplamaya başladı. Bölgedeki Türkmenler'in kendisine katılmasının yanı sıra amca-

zadeleri olan Dâvud, Süleyman ve Timurtaş gibi Artuklu emîrleri, ailenin lideri olarak gördükleri Belek'e asker gönderdiler. Hatta Timurtaş bütün kuvvetleriyle Belek'in hizmetine girdi. Ayrıca Dimaşk Atabegi Tuğtegin kuvvetlerinin başında yardıma geldiği gibi Musul Emîri Aksungur el-Porsukî de önemli sayıda asker gönderdi. Bu birleşik kuvvetler Haçlılar'ın elindeki Azâz Kalesi'ni muhasara altına aldı. Kale içinde çok zor durumda kalan Haçlılar âni bir çıkış hareketiyle Türkler'in üzerine saldırdılar. Bu Frank garnizonuyla onlara yardıma gelen diğer Haçlı kuvvetleri arasında kalan Türk ordusu mağlûp olarak geri çekildi. Bu harekâttan bir sonuç alamayan Belek Halep'e döndü ve burada Melik Rıdvân'ın kızı Ferhunde Hatun ile evlendi. Kral II. Baudouin ile yanındaki esirleri de Halep'e getirterek orada hapsedti. Ancak ilk fırsatta Haçlılar'dan bu son bozgunun intikamını almak isteyen Belek, bölgedeki bazı kaleleri tahkim ettikten sonra Azâz yöresine asker göndererek Meşhalâ mevkiinde Haçlılar'ı bozguna uğrattı ve Mücedded Kalesi'ni ele geçirdi (1124).

Aynı yıl Belek, itaatinden şüphe ettiği Hasan b. Gümüştegin el-Balebekki'nin elinden Menbic Kalesi'ni almak için amcazadesi Timurtaş'ı görevlendirdi. Timurtaş Hasan'ı yakaladıysa da onun kardeşi İsâ kuvvetleriyle kaleye çekilip müdafaya geçti. Bu duruma müdahale eden Belek bizzat gelerek kaleyi kuşattı. Zor durumda kalan İsâ çevredeki Haçlılar'a haber gönderip yardım istedi. Urfa Kontu Joscelin başta olmak üzere Maraş Kontu Geoffroy, Keysum Kontu, Dülük ve Râbân Senyörü Mahuis ile diğer senyör ve şövalyeler toplanıp İsâ'nın yardımına gelmek üzere yola çıktılar. Joscelin'in 10.000 kişilik Haçlı ordusuyla yaklaşması üzerine Belek ona karşı harekete geçti. İki taraf arasında 5 Mayıs 1124 günü Menbic yakınlarında başlayan savaş Türkler'in kesin zaferiyle sonuçlandı. Bu galibiyetten sonra Belek tekrar Menbic'e döndü ve bütün geceyi ibadet ve dua ile geçirdi. Ertesi gün muhasaraya devam etti. Bu sıralarda Doğu Akdeniz sahilinde müslümanların elinde kalan tek şehir durumundaki Sur Haçlılar tarafından kuşatılmış bulunuyordu. Sur emîrinin yanı sıra Atabeg Tuğtegin'in de yardım isteği üzerine Menbic kuşatmasını Timurtaş'a bırakıp Sur şehrinin yardımına koşmaya hazırlanan Belek kaleden atılan bir okla ağır şekil-

de yararlandı ve aynı gün öldü (6 Mayıs 1124). Haçlılar'a karşı kazandığı eşsiz zaferlerle müslümanların gönlünde taht kuran Gazi Belek'in naaşı Halep'e getirildi ve Hz. İbrâhim'in makamı önüne defnedildi. Hıristiyanlar'ın korkulu rüyası haline gelen Belek Gazi'nin ölümü bütün İslâm âlemini mateme boğdu.

BİBLİYOGRAFYA :

Azîmî Tarihi: Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: h. 430-538 (haz. Ali Sevim), Ankara 1988, s. 43-48, 100, 113, 115-118, 120; İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, Târîhu Meyyâfârikîn s. 213, 278; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, X (trc. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1987, s. 267, 299, 319-320, 464, 468-469, 483, 488-489; Ebü'l-Ferec, Târih, II, 351, 356-358, 374; Urfaî Mateos Vekâyi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Griğor'un Zeyli (1136-1162) (nşr. ve trc. H. D. Andreasyan), Ankara 1962, s. 271-274, 277; Cl. Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 101, 106, 119; a.mlf., "Balak", EI² (İng.), I, 983; a.mlf., "Belek", JDM, IV, 840-842; İmâdüddin Halîl, el-İmârâtü'l-Artukîyye fil-Cezîre ve ş-Şâm, Beyrut 1980, s. 106, 205, 235, 264-278; Ali Sevim, Selçuklular Tarihi, s. 123, 127, 149, 169, 171-172; a.mlf., "Artukoğlu İl-Gazi", TTK Belleten, XXVI/104 (1962), s. 666 vd.; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, 132-137, 140 vd., 170, 172; Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi 1118-1146, Ankara 1987, s. 20, 25-32, 34-40, 42, 44-45, 47-53, 55-57, 59, 63, 73, 82, 96, 100, 110, 153; Mükrimin Halil Yınanç, "Belek", İA, II, 468-473.

ÇOŞKUN ALPTEKİN

BELEN

Hatay iline bağlı ilçe merkezi.

Belen Türkçe'de "iki dağ arasındaki yer, geçit" anlamına gelir. Anadolu'da bu isimde pek çok yer adına rastlanmaktadır. Kelime kaynaklarda Bilân ve Beylân (بيلان) şeklinde de geçmektedir. Evliya Çelebi kasabadan bahsederken "Türkmen lisanında yokuş olan yere belen denildiğini" belirtir. Kaynaklarda Bakrasbeli olarak geçen bu yerin aslında Belen köyü olduğu söylenebilir.

Amik ovasını Akdeniz'e bağlayan Antakya - İskenderun yolu üzerinde Amanos dağlarının geçit noktasında yer alan Belen'in adına ilk defa Kanûnî Sultan Süleyman zamanında rastlanmaktadır. Nitekim 959 (1551) yılında Bakrasbeli olarak anılan bu yerde Kanûnî bir köy kurup bir cami, bir han ve hamam ile bir imaret inşa ettirmiş ve halkını da tekâlif*-i orfiyyeden muaf tutmuştu (Kâtib Çelebi, s. 597). Belen'de yapılan bu sosyal tesisler ve halkının vergilerden muaf